

framkommer en annan syn på vad exempelvis tradition kan stå för jämfört med andra ställen i boken. Men det är som om det inte får genomslag i Ängquists sätt att tänka och skriva om dans.

Några ytterligare citat som skapar nya frågor: ”En förunderlig syn med dessa orientalistiskt inspirerade dansrörelser till den tunga hip-hopmusiken.” Men varför blir författaren förundrad? Är det den egna etnocentrismen som lyser igenom? Hon fortsätter: ”Det går tydligen alldeles utmärkt att använda österländska handrörelser till västerländsk hip-hopinfluerad musik.” Ja, varför skulle det inte det? Jag tror snarare att detta är det normala sätt på vilket ett kulturellt uttryck, i detta fall dans, förändras.

Om författaren hållit sig lite närmare materialet i stället och gett oss ännu mer av det hon kallar det ”synkretiska dansandet”, hade boken blivit riktigt bra, tror jag. Nu försöker hon i stället förklara och bevisa hur bra och viktigt detta dansande är utifrån otydliga tankar och teorier. I och för sig är synkretiskt dansande ett intressant begrepp, men det upprepas nästan som ett mantra. Från min horisont sett, hade det givit mer om Liisa Ängquist hållit sig till inlärningsprocesserna och ungdomarnas dansande, både det formella och informella, för det är ju där hybridiseringen sker och det synkretiska dansandet skapas.

Mats Nilsson, Göteborg

Ola W. Jensen: *Fornlämningsbegreppets historia. En exposé över 400 år*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2006. Nr 5 i serien Reflektioner kring fornlämningar i samhället. 61 s., ill. ISBN 91-7209-431-1.

Att tolka samhälls- och forskningskontext kring kulturarvsbegreppets framväxt under en period av 400 år förutsätter fokusering och tankemöda. Arkeologen Ola W. Jensen har, med FoU-medel från Riksantikvarieämbetet, skrivit en forskningsrapport utifrån temat, som han nu har skurit ner och sammanställt. Att på så vis sammanfatta en sammanställning är en balansakt på slak lina. Resultatet riskerar att bli så pass uttunnat att informationsvärdet uteblir – så illa är det nu inte i detta fall, men jag vill redan inledningsvis flagga för att relationen mellan informationsvärde och målgrupp är ett övergripande problem visavi denna skrift.

Korta historiska översikter från Riksantikvarieämbetet kännetecknades tidigare vanligen av en koncensusbetonad historiebild, där minnesvårdens framväxt

symbiotiskt har vuxit fram genom ett stadigt växande statligt ansvar parat med en likaledes växande fornforsknings vetenskapliga framsteg. *Fornlämningsbegreppets historia* bryter knappast denna narrativa mall. Utgångspunkten är tolkningsgrunden kring s.k. fasta fornlämningar (en motsvarande analys utifrån aspekter på lösa fornsaker hade komplicerat studien avsevärt). Avstampet sker från 1600-talets patriotiska fornforskning, med snabba kliv framåt till det industrialiserade samhället och den institutionaliserade fornforskningens tillväxtperiod.

Den (alltför) kortfattade texten är generaliserande; bitvis förmodligen på gränsen till obegriplig för den icke initierade. Läsaren förväntas, som bara ett exempel, veta vem fornforskaren Nils Gabriel Djurklou var, då denne i en bisats får exemplifiera ett generellt resonemang kring 1990-talets debatt om det regionalt förankrade kulturarvet (s. 48f). (Djurklou står som pionjär för forminnesföreningarnas framväxt under andra halvan av 1800-talet.) Skriftens tänkta målgrupp är uppenbart branschfolket i den ”praktiska” verksamheten, de som redan har grundläggande kunskaper om minnesvårdens nationella tillkomsthistoria och huvudfigurer. Problemet är dock att skriftserien explicit är utgiven med målsättningen att tilltala grupper av läsare även utanför kulturmiljösektorn.

Inledningsvis radas ett antal frågeställningar upp, med försäkran om att dessa ska redas ut i den följande texten. Frågeställningarna är ambitiösa och vittfamnande, den sista av dem lyder: ”Vilka faktorer ligger bakom dagens ambition att få till stånd en dialog med samhällsmedborgarna om vad som överhuvudtaget ska ingå i fornlämningsbegreppet och på vilka grunder har lokala intressen under andra perioder blivit åsidosatta?” Det är en spännande fråga, men efter att ha läst skriften ser jag den näppeligen mer än rudimentärt behandlad och än mindre besvarad. Problemet är, återigen, det alltför begränsade formatet. Måhända går den forskningsrapport som Jensen bygger sin sammanfattning på mer fullödigt i clinch med frågorna.

Framställningen bjuder dock knappast på någon överraskning för en insatt läsare. En sammanfattning av fornlämningsbegreppets betydelse för det antikvariska fältet blir, sett från föreliggande skrift, att värderationen har oscillerat mellan dominans för pietetsvärde (1600-tal) till motsvarande vetenskapligt värde (1700-tal) åter till pietetsvärde (första halvan av 1800-tal) till vetenskapligt (senare del av 1800- och större delen av 1900-tal) för att nu på senare decennier återkomma till dominerande

tyngdpunkt mot pietets- eller snarast upplevelsevärden. Det är föga djärvt att anta att dessa betydelseförskjutningar har bäring på rådande storpolitiska situationer, i kombination med den arkeologiska disciplinens framväxt och konsolidering. Den utgångspunkten formar också skriftens narrativa ram, om än sammanhangen ofta bara antyds.

I redovisandet av den lagstiftning som över tid har reglerat fornlämningsbegreppets juridiska bestämning är det analytiska sökluset närmast uteslutande riktat mot personkretsen kring centrala verk och myndigheter i huvudstaden. Medan 1867 års fornminnesförordning och 1886 års tillägg, helt riktigt, framställs som en konsekvens av statens ökade ägaranspråk och den professionella arkeologins konsolidering, nämns dock inte något om debatten bakom 1873 års tillägg, som kom att lyfta bort hembudspunkten för bronsföremål från lagparagrafen. (Detta rörde visserligen lösa fornyfynd, men dispyten hade då – liksom senare – sprungit ur frågan om rätten att gräva, forska och samla med utgångspunkt från fasta fornlämningar.)

Den landsomspännande fornminnesinventering som sjösattes samtidigt som Riksantikvarieämbetet blev en självständig myndighet 1938, presenteras som en huvudsakligen okontroversiell utveckling från tidigare arkeologiska ambitioner. Inte med ett ord nämns den massiva kritik som många arkeologer landet runt då hade riktat mot satsningen. (Kritikerna ansåg länge att pengarna istället borde läggas på föremålsvård, forskning och grävande.)

1942 års fornminneslag innebar en breddning av fornlämningsbegreppet. Nu tillkom t.ex. kategorin ”fasta naturföremål till vilka åldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen äro knutna” som kriterium för bevarandevärde. Nya kategorier blir också färdvägar, vägmärken, broar och, inte minst, forntida ”arbetsplats”. Det sistnämnda inkorporerade framöver mängder av lämningar från järnhantering runt om i landet, samt också systemet av fångstgropar (!) som uppdagades i kölvattnet av inventeringen av Norrland.

Med tanke på att Jensen bygger sin framställning på tesen att den vetenskapliga värdegrunden dominerar fornlämningsbegreppets tillämpning vid denna tid, är det kanske inte märkligt att redogörelsen för utvecklingen fram till 1960-talet saknar hänvisningar till de nationalistiska och ideologiska kopplingar som arkeologin samtidigt uppvisade. Den högstämde retorik som bl.a. laddade utgrävningen av Valsgärde (tidens prestigeprojekt, som pågick från slutet av 1920-talet fram till början

av 50-talet), skulle ha komplicerat bilden av arkeologins parallella utveckling i riktning mot ”positivistisk” metod och arbetsteknik. Framställningen lämnar dock inget utrymme för en sådan relativiserad analys.

När framställningen har kommit fram till 1988 års kulturminneslag föreskrivs så att tre, förment nya, kriterier för fornlämnings bestämning kom att skapa en ”mer elastisk tillämpning av fornlämningsbegreppet”. Dessa kriterier är: ”att de tillkommit i forna tider (ålderdomskriterium), genom äldre tiders bruk (funktionskriterium) och att de är varaktigt övergivna (övergivenesskriterium)”. Som lekman i juridiska sammanhang, men med viss kunskap om tidigare kulturminnesvård och dess lagstiftning, måste jag nog tillstå att också den föregående fornminneslagen förutsatte att fasta fornlämningar var tillverkade och/eller använda av människor, övergivna och ålderdomliga. På vilka sätt dessa triviala utgångspunkter skulle ha gjort den nu ännu gällande kulturminneslagen mer tillämpbar gentemot de äldre lagparagraferna framstår för mig som läsare som ett mysterium.

Först när den debatt som kännetecknade 1990-talet kommer på tal dyker ett identifierat konflikttema upp: internt bland den arkeologiska professionen noterades en splittring i tolkningen av fornlämningsbegreppet, och bland allmänheten uppfattade inte minst markägare den kontinuerliga tillväxten av nya fornlämningskriterier som hindrande för exploateringsrätten. Debatten under senare delen av 90-talet gick därför i riktning mot att öppna för dialog mellan professionella och allmänhet om kulturarvets värdegrunder. Några egentliga lösningar på frågan om definitions- och bevaranderätt finns knappast idag. Skriften avslutas symptomatiskt med slutsatsen att debatten om fornlämningsbegreppets bestämning och tillämpning kommer att fortgå framöver.

Men, min kritik till trots, denna skrift måste rättvisande sättas i sitt sammanhang: RAA har till myndighetsuppdrag att sprida information om den forskning den har finansierat, och det är just detta de har gjort med föreliggande skrift. Det är troligen knappast Ola W. Jensens fel att formatet blev knapphändigt och att resonemangen därmed blev så koncentrerade och grunda att en icke initierad läsare svårligen får ut mycket av läsandet, medan en mer insatt tröttnar i brist på nya infallsvinklar. Skriften är trots allt kompetent utförd, dess sakupplysningar förefaller korrekta och formatet är behändigt. En informationsskrift med bildningsambition helt enkelt, och det är ju inte det sämsta.

Richard Pettersson, Umeå